

УДК 72.01/035

Івашко Ю. В. ,
докт.арх., професор
Київський національний університет
будівництва і архітектури

РОЛЬ ПРИРОДНОГО ЛАНДШАФТУ В ЗБЕРЕЖЕННІ ЗОН МОДЕРНУ

Анотація: в статті розглядаються містобудівні особливості розташування зон концентрації будівель в стилі модерн в історичних містах України, виявлено особливості формування цих зон, вплив зовнішніх чинників. На прикладі Києва проаналізовано взаємодію природного ландшафту і історичної забудови.

Ключові слова: природний ландшафт, історичні міста, зони модерну.

В усі часи природний ландшафт відігравав надзвичайно важливу роль в архітектурно-художньому образі міста, в об'ємно-просторовій композиції міської забудови. Як вважають сучасні дослідники в сфері містобудування, діалектика співвідношення між містом і природним ландшафтом полягає в тому, що, з одного боку, розвиток містобудівної структури передбачає втручання у природний ландшафт, а з іншого – місто в основному підпорядковується структурній організації ландшафту, і лише в тому випадку, коли внаслідок втручання у природний ландшафт будівля вдало поєднується з ним, утворюється гармонійний містобудівний ансамбль.

Окрема будівля в будь-якому ландшафті стає просторовим акцентом, що забезпечується насамперед контрастним поєднанням її чітких будівельних форм з формами природного середовища навколо неї. Група будівель не лише вступає в активну взаємодію з просторовою структурою природного оточення, але й утворює свій власний архітектурний простір, який додатково виявляє структурні особливості природного ландшафту. Масив забудови як просторова форма може своєю масштабністю вступати в протиріччя з природним ландшафтом і пригнічувати його, тому на цьому рівні необхідно пов'язувати в процесі забудови силуети міста та природні форми, а також включати елементи ландшафту в композицію панорам міської забудови.

Модерн в архітектурі Львові розвивався у тісному взаємозв'язку як із загальноєвропейськими, так і з місцевими історичними традиціями в архітектурі [1, 2, 4]. На концентрацію об'єктів стилю модерн (утворення т.зв. зон модерну) поза межами середньовічного міста вплинули:

– містобудівні заходи, спрямовані, з одного боку, на збереження історичної забудови в центрі, з другого – на розширення міських територій

завдяки знесенню оборонних валів, утворенню на їх місці системи озелених вулиць і бульварів та включенню до меж міста територій колишніх передмість (саме на територіях передмість і розгорнулось основне будівництво в добу панування стилю модерн), а також “зрівнення в значущості” старих і нових районів забудови шляхом винесення міського центру поза середньовічні межі – вздовж замкненої у підземний колектор р. Полтви;

– зосередження в місті нових адміністративних та культурно-просвітницьких функцій сприяло утворенню вздовж русла р. Полтви нового центру міста – парадної магістралі з п’ятьма площами, що прискорило інтенсивне будівництво репрезентативних об’єктів – як громадських (Торгово-промислова палата, банки, готелі, театри, магазини, адміністративні будівлі), так і житлових (середньоповерхові прибуткові будинки);

– розташування на нових територіях головного залізничного вокзалу, одного з найбільших в Австро-Угорській імперії (1901-1904рр.) і залізничної станції Підзамче, що сприяло швидкому розвитку міста в західному та східному напрямках;

– домінування капіталістичних принципів забудови вулиць, прокладених по нових територіях (в тому числі і збільшення поверховості житлової забудови, яке стало можливим завдяки прокладанню інженерних мереж), надмірне ущільнення забудови до 80-90 % і виділення багатоквартирного прибуткового будинку як основного типу забудови кінця XIX – початку XX століття;

– одночасна забудова одним і тим же архітектурним бюро чи архітектором окремих вулиць в нових районах, що зумовило їх ансамблевість (вул. акад. Богомольця);

– збільшення довжини ділянок по фронту до 25-30 метрів при відсутній спадкоємності з принципами середньовічного вузькопарцелового розпланування як кварталів, так і окремих ділянок.

Наприкінці XIX – на початку XX століть утворюються нові сецесійні ансамблі забудови з включенням елементів ландшафту, такі як ансамбль вул. Асника (вул. акад. Богомольця) і ансамбль вул. Домагаличів (вул. акад. Павлова), ансамблі по вул. Глинянській (вул. Д. Донцова), Фрідріхів (вул. Мартовича), Яблоновських (вул. Шота Руставелі), Боніфраторів (вул. М. Кравчука), Ленартовича (вул. Нечуя-Левицького) та ін. З кінця XIX століття забудова Львова збагатилася такими сецесійними спорудами, як пасаж Миколяша, будівля страхової фірми “Дністер”, “Народна гостиниця”, Чеський банк, будинок Сегалія та ін. В цей період спостерігаються великі здобутки в теорії і практиці містобудування. Розвиток системи інженерних мереж сприяв зведенню великих житлових прибутових комплексів, на кшталт

груп з двох триповерхових будинків на вул. Котовського, 6-12 у вигляді каре, та комплексу “Рондо” на вул.академіка Богомольця з дванадцяти односекційних будинків та скверу.

Втім, незважаючи на ці заходи та зміни в плануванні Львова, в період панування стилю модерн в архітектурі загальної програми розвитку міста не було, зберігається середньовічний принцип забудови в межах історичного центру, тому ареали концентрації об'єктів стилю модерн розташовуються поза його межами, вздовж вулиць. Навіть за межами середньовічного центру у Львові зберігається середньовічний вузькопарцеловий принцип забудови ділянок по “червоних лініях”.

Порівняння здійснених в добу панування стилю модерн містобудівних заходів у Львові, Чернівцях та Станіславові дозволяє виявити наступне:

– впровадження поширеного в межах Австро-Угорської імперії принципу розширення меж міста і включення приміських територій та впровадження нових засад міського розпланування завдяки знесенню середньовічних оборонних стін та утворенню на їх місці озелених бульварів і нових міських центрів поза межами історичного центру (цей принцип за зразком Відня було впроваджено у Львові та Станіславові);

– відхід від вузькопарцелового середньовічного принципу забудови в бік капіталістичного розпланування із збільшенням розміру ділянок і масштабу забудови, можливістю багатовекторного розвитку міста як відкритої саморозвинутої системи та варіантного розташування будівель в рядовій і кутовій забудові (окремо розташовані, зблоковані, рядові і кутові);

– застосування нових принципів формування квартальної забудови і утворення внаслідок одночасовості будівництва ансамблевої сецесійної забудови вулиць, площ і окремих кварталів;

– поширення домінант-будівель принципово нового функціонального призначення (не культових об'єктів і палаців, а адміністративних, транспортних, страхових, банківських, торгових, розважальних, культурно-просвітницьких будівель) і виділення їх масштабом, стилістикою, поліхромією.

Певна специфіка характеризувала і забудову Києва доби панування стилю модерн, яка зумовлялась дещо іншими чинниками і значною мірою визначалася більш ранніми періодами першої та другої половини ХІХ століття [3, с.77].

Структурними ознаками ландшафту Києва є:

1) контрастне співвідношення площинного лівого берега Дніпра і активного просторовоутворюючого високого правого берега;

2) наявність різномасштабних просторів в межах міста (збільшений масштаб, який задає центру міста долина р. Дніпро; проміжний масштаб, який

задає більш віддаленим від центру районам долина р. Либідь; дрібний масштаб, який задають урочища Наводницької, Кловської, Хрещатицької та Глибочицької балок;

3) наявність значної кількості розкритих у визначеному напрямі просторів, які виступають акцентами в різноманітних поєднаннях з елементами фронтальних і глибинних композицій [3].

Значну роль в об'ємно-просторовій композиції старої правобережної забудови Києва відіграють будинки з елементами модерну. В Києві налічується більше 250 будинків з елементами модерну, але лише невелика їхня кількість може вважатись чистими зразками цього стилю без домішок еkleктики [3].

Спробуємо проаналізувати, як вписані будинки Києва в стилі модерн в навколишній ландшафт. Ті з них, які були зведені в нагірних територіях – в Старокиївській и Печерській частинах – не можуть спостерігатись згори, тому їхні дахи і завершення сприймаються лише знизу. Навпаки, будинки Подільської частини спостерігаються і згори, з території Старокиївської частини, тому їхні дахи і завершення відіграють активну роль в панорамі забудови [3].

Слід зазначити, що більшість будинків київського модерну була розрахована лише на фасадне сприйняття і мало впливала на створення міських панорам. В основному вони лише формували “фасад” вулиці.

Як правило, серед об'єктів київського модерну було мало будинків, які не лише формували б фронт забудови вулиці, а й спостерігались би з видових точок і впливали б на організацію навколишнього простору. Серед найбільш значущих об'єктів слід насамперед назвати “Будинок з химерами” на вул. Банковій, 10, який візуально спостерігається і з Хрещатика, і з вулиці Архітектора Городецького, і з вулиць Печерська. Другим таким об'єктом є “будинок Мороза” на вул. Володимирській, 61/11. Будинок на вул. Банковій, 10 впливає на формування навколишнього простору своїм силуетом, тоді як в будинку на вул. Володимирській, 61/11 таку роль відіграє насамперед великий кутовий світловий ліхтар. Ці два будинки київського модерну ілюструють другий вид міської забудови – окрема будівля, яка впливає на оточуючий її простір [3].

До третього виду забудови – група будівель, яка впливає на простір кварталу, вулиці – слід віднести групу будинків на вул. Ярославів Вал, 14-а та 14-б, які спостерігаються навіть з Повітрофлотського проспекту та з оглядових майданчиків Солом'янського району.

Хоча в Києві збереглося багато яскравих прикладів будинків в стилі модерн, проте жоден з них не може порівнюватись за органічністю зв'язку ландшафту і споруди з будинком на вул. Банковій, 10, який є логічним

завершенням крутого пагорба. Можна пояснити, чому так сталося. По-перше, через незручність придбаної Городецьким ділянки навколо особняка не могла утворитись щільна забудова. По-друге, більшість будинків в стилі модерн була зведена в щільній рядовій двобічній забудові вулиць, частина яких була прокладена в ХІХ столітті і відзначалась більш спокійним рельєфом. Певна річ, окрема всефасадна будівля на крутому рельєфі відгравала більш важливу роль у створенні оригінальних перспектив вулиць ніж будинки (навіть оригінальні) в рядовій забудові вулиці [3, с.79].

Література

1. Вуйцик В. С., Зустріч зі Львовом / В. С. Вуйцик, Р. М. Липка. – Л.: Каменяр, 1987. – 128 с.
2. Гаврилова Э. С. Карта города Львова и ее развитие / Гаврилова Э. С. – Л., 1956. – 80 с.
3. Івашко Ю. Модерн в архітектурі Києва /Ю.Івашко. – К.: Гопак, 2007. – 240 с.
4. Проблеми містобудування Західної України. Тези міжнародної конференції, присвяченої 80-літтю кафедри Містобудування Державного університета “Львівська політехніка”. – Л.: Львівська політехніка, 1994. – 216 с.

Аннотация

В статье рассматриваются градостроительные особенности размещения зон концентрации зданий в стиле модерн в исторических городах Украины, выявлены особенности формирования этих зон, влияние внешних факторов. На примере Киева проанализировано взаимодействие природного ландшафта и исторической застройки.

Ключевые слова: природный ландшафт, исторические города, зоны модерна.

Annotation

In article were examined the town-planning peculiarities situated of zones of concentration of the Art-nouveau objects in historical towns of Ukraine, were discovered the peculiarities of forming of these zones, the influence of outside factors. At the example of Kyiv were analyzed the interaction of the natural landscape and historical buildings.

Key words: natural landscape, historical towns, Art-nouveau' zones.